

Paweł Bielawski*

Jagiellonian University, Poland / Uniwersytet Jagielloński, Polska

Slavdom as Christendom's colony – Slavonic identity according to Zadruga

Słowiańszczyzna jako kolonia chrześcijaństwa – tożsamość słowiańska według Zadrugi

Keywords: Slavdom, identity, Zadruga, Christianity

Słowa kluczowe: Słowiańszczyzna, tożsamość, Zadruga, chrześcijaństwo

Introduction

Nationalism in Poland is associated mostly with the Catholic religion, which has been to fulfill the role of the axiological base of “Christian nationalism”, National Democracy nationalism. The Polish national movement, contrary to appearances, is not a monolith. In the literature of the subject, the issue of its systematization has already been undertaken, among others, by Jacek Bartyzel¹ or Bogumił Grott², both of whom, in general, divide Polish nationalism into secular (based on positivism), Christian (guided by Catholic social teaching) and neopagan (totally rejecting Christianity). Zadruga accentuating Slavic legacy of Poland was the leading representa-

Wstęp

Nacjonalizm w Polsce zwykło się wiązać z religią katolicką, która odgrywać miała rolę bazy aksjologicznej „nacjonalizmu chrześcijańskiego”, endeckiego. Polski ruch narodowy, wbrew pozorom, nie jest jednak monolitem. W literaturze przedmiotu kwestia jego systematyzacji była już podejmowana m.in. przez Jacka Bartyzela¹ czy Bogumiła Grotta², którzy to obaj – zasadniczo – dzielili polski nacjonalizm na świecki (bazowany na pozytywizmie), chrześcijański (kierujący się katolicką nauką społeczną) i neopogański (całkowicie odrzucający chrześcijaństwo). Czołowym przedstawicielem³ nacjonalizmu neopogańskiego

¹ See: J. Bartyzel, *Pojęcie, geneza i próba systematyki głównych typów nacjonalizmu*, [in:] *Różne oblicza nacjonalizmów*, edit. B. Grott, Kraków 2010, p. 37.

² See: B. Grott, *Religia, kościół, etyka w ideach i koncepcjach prawicy polskiej*, Kraków 1993, p. 8; See: *Idem, Światopoglądowe aspekty polskiego nacjonalizmu* [in:] *Różne oblicza...*, pp. 49, 57, 67.

¹ Zob. J. Bartyzel, *Pojęcie, geneza i próba systematyki głównych typów nacjonalizmu*, [w:] *Różne oblicza nacjonalizmów*, red. B. Grott, Kraków 2010, s. 37.

² Zob. B. Grott, *Religia, kościół, etyka w ideach i koncepcjach prawicy polskiej*, Kraków 1993, s. 8; Zob. *idem, Światopoglądowe aspekty polskiego nacjonalizmu*, [w:] *Różne oblicza...*, s. 49, 57, 67.

³ *Idem, Światopoglądowe...*, s. 67.

* Correspondence address: Instytut Religioznawstwa, Uniwersytet Jagielloński, ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków, Polska, e-mail: pawel.bielawski@doctoral.uj.edu.pl.

tive³ of neopagan nationalism in Poland. By using today's political nomenclature, it might be even called a "Slavic identitarian movement", i.e., considering Slavicity as the foundation of Polish identity.

The subject of this text is the motif of the Slavic identity in the movement Zadruga, which must undoubtedly be considered constitutive to the movement. The purpose of this article is to analyze precisely how the Zadruga movement defined it, and what were the identity components. According to Zadruga the Slavic identity is multidimensional – it consists of many threads and elements. You can notice its negative and positive aspects. The first of these focuses on the multi-faceted critique of Christianity, both at the axiological and historical levels. The other is a positive reference to the Slavic past and a creative attempt to refer to it.

Jan Stachniuk (1905-1963), a philosopher, economist, political thinker, was the creator and principal ideologist of Zadruga. He assembled a group of supporters around the monthly "Zadruga", published between 1937 and 1939. He advocated the creation of an anti-Catholic "cultural revolution" in Poland. During World War II he was a member and ideologist of the Stronictwo Zrywu Narodowego (Party of the National Uprising) which was led by Zygmunt Felczak and Feliks Widy-Wirski. He was still involved with this group in the first years after the war. The explicitly anti-Christian nature of his idea, along with

w Polsce była, akcentująca słowiańskie dziedzictwo Polski, Zadruga. Używając dzisiejszej nomenklatury politycznej, można by się pokusić o nazwanie owego nurtu mianem „słowiańskiego ruchu tożsamościowego”, tzn. uważającego słowiańskość za fundament polskiej tożsamości.

Przedmiotem niniejszego tekstu jest motyw słowiańskiej tożsamości w ruchu Zadrugi, którą niewątpliwie uznać należy za konstytutywną dla ruchu. Celem artykułu jest dokładna analiza tego, w jaki sposób ruch zadrużny ją ujmował i jakie były jej elementy składowe. Tożsamość słowiańska według Zadrugi jest wielowymiarowa – składa się na nią wiele wątków i elementów. Można mówić o jej aspekcie negatywnym i pozytywnym. Pierwszy z nich koncentruje się na wielopłaszczyznowej krytyce chrześcijaństwa, zarówno na poziomie aksjologicznym, jak i historycznym. Drugi z nich to pozytywne odwołanie do słowiańskiej przeszłości i próba twórczego doń nawiązania.

Twórcą i głównym ideologiem Zadrugi był Jan Stachniuk (1905-1963) – filozof, ekonomista, myśliciel polityczny. Zgromadził on grupę zwolenników wokół miesięcznika „Zadruga”, wydawanego w latach 1937-1939. Postulował on dokonanie antykatolickiej „rewolucji kulturowej” w Polsce. W czasie II wojny światowej był członkiem oraz ideologiem Stronictwa Zrywu Narodowego (którego liderami byli związani z nim Zygmunt Felczak i Feliks Widy-Wirski), z którym to środowiskiem był jeszcze związany w pierwszych latach po wojnie. Wyraźnie antychrześcijański charakter lansowanej przez siebie idei, wraz z powoływaniem się na sowiecki model

³ *Idem, Światopoglądowe...*, p. 67.

his reference to the Soviet model of collectivist-planning economy⁴, caused hostility and violent attacks on the part of the Catholic Right. During the Warsaw Uprising, Stachniuk took part in the fighting (in the branches of Kadry Polski Niepodległej (the Staff of Independent Poland), which was under the ideological influence of the "Zryw"), for which he was awarded the Cross of Valor. In 1945, the Party of the National Uprising emerged and became a part of the Stronictwo Pracy (the Labor Party) licensed by the Communist authorities. J. Stachniuk hoped for the modernization of Poland through forcible industrialization in cooperation with the new authorities⁵. In the years 1949-55 he was repressed. In 1955, he left prison. He was buried on Powązki Wojskowe cemetery in Warsaw.

What is identity really? In general, identity is "the answer to who I am" (individual identity) or "who we are" (collective identity)"⁶. It therefore defines the image and interpretation of yourself or your own group as well as the relationships of a given individual or group to other individuals or groups. Sociology of identity gives different definitions of identity. Manuel Castells, for example, sees it as a "process of constructing the meaning based on a certain cultural attribute or a set of cultural attributes that are given priority over

ekonomii kolektywistyczno-planistycznej⁴, powodowały wrogość i gwałtowne ataki ze strony katolickiej prawicy. W czasie powstania warszawskiego J. Stachniuk brał czynny udział w walkach (w oddziałach Kadry Polski Niepodległej, pozostającej pod wpływem ideowym „Zrywu”), za co został odznaczony Krzyżem Walecznych. W roku 1945 Stronictwo Zrywu Narodowego ujawniło się i weszło w skład koncesjonowanego przez władze komunistyczne Stronictwa Pracy. Jan Stachniuk wiązał z nową władzą pewne nadzieje na modernizację Polski poprzez forsowną industrializację⁵. W latach 1949-1955 był represjonowany. W 1955 wyszedł z więzienia. Pochowany został na Powązkach Wojskowych w Warszawie.

Czym jest właściwie tożsamość? Ogólnie rzecz ujmując, tożsamość „jest odpowiedzią na to «kim jestem» (tożsamość indywidualna) lub «kim jesteśmy» (tożsamość zbiorowa)"⁶. Określa więc obraz i interpretację samego siebie lub własnej grupy, jak również relacje danej jednostki lub grupy do innych jednostek lub grup. Socjologia tożsamości podaje różne definicje tożsamości. Na przykład Manuel Castells ujmuje ją jako „proces konstruowania sensu na podstawie pewnego atrybutu kulturowego lub powiązanego zbioru atrybutów kulturowych, którego/którym przyznaje się pierwszeństwo przed innymi źró-

⁴ J. Tomaszewicz, *Jan Stachniuk – nazista czy „narodowy bolszewik”*, [in:] *idem, Między faszyzmem a anarchizmem. Nowe idee dla nowej ery*, Pyskowice 2000, p. 19.

⁵ T. Szczepański, *Współczesne neopogaństwo polskie*, „Fronda” 1996, No. 6, p. 328.

⁶ T. Paleczny, *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008, p. 7.

⁴ J. Tomaszewicz, *Jan Stachniuk – nazista czy „narodowy bolszewik”*, [w:] *idem, Między faszyzmem a anarchizmem. Nowe idee dla nowej ery*, Pyskowice 2000, s. 19.

⁵ T. Szczepański, *Współczesne neopogaństwo polskie*, „Fronda” 1996, nr 6, s. 328.

⁶ T. Paleczny, *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008, s. 7.

other sources of meaning”⁷. There are a lot of typologies of the identity as well. One example is Robert Merton’s typology, who distinguishes types of conformists, non-conformists, refugees, ritualists⁸. Volume limitation of this text does not allow me to delve into the whole spectrum of definitions and typology of identity. So, I am referring to the concepts that are relevant to my reflection.

Manuel Castells distinguishes between three sources and forms of identity building: legitimate (introduced by dominant social institutions), resistance (produced by stigmatized or devolved social actors) and design (emerging in the case when social actors are building a new identity on the basis of available cultural materials). It is important that each of the identified types of identity should not be treated as an essence, nor must it be assigned to a given social group once and for all. For example, the identity of the resistance can design a project to dominate the social institutions at some point, thus becoming the legitimate identity.

Regardless of what definition the term “identity” is accepted, there is no doubt that its basis is knowledge, interpretation and evaluation of historical facts. The Slavic-pagan, Polish identity according to Zadruga was taken from a very specific, completely different interpretation and evaluation of historical facts than it is accepted in the mainstream of Polish histo-

riami sensu”⁷. Typologii tożsamości jest też niemało. Jednym z przykładów może być typologia Roberta Mertona, który wyróżnia typy: konformistów, nonkonformistów, uciekinierów, rytualistów⁸. Ograniczenie objętościowe niniejszego tekstu nie pozwala mi zagłębiać się w całe spektrum definicji i typologii tożsamości. Odwołam się więc do koncepcji istotnych z punktu widzenia mojej refleksji.

Manuel Castells rozróżnia trzy źródła i formy budowania tożsamości: legitymizującą (wprowadzaną przez dominujące instytucje społeczne), oporu (wytwarzaną przez aktorów społecznych stygmatyzowanych lub dewaluowanych) i projektu (pojawiającą się w wypadku, gdy aktorzy społeczni budują nową tożsamość na podstawie dostępnych materiałów kulturowych). Istotne jest to, że każdy z podanych typów tożsamości nie powinien być traktowany jako esencja ani nie musi wcale być przypisany do danej grupy społecznej raz na zawsze. Na przykład tożsamość oporu może wytworzyć projekt, żeby na pewnym etapie zdominować instytucje społeczne, stając się tym samym tożsamością legitymizującą.

Niezależnie od tego, jaką definicję pojęcia tożsamości się przyjmuje, nie ulega wątpliwości, że jej podstawą jest znajomość, interpretacja i ocena faktów historycznych. Słowiańsko-pogańska, polska tożsamość według Zadrugi brała się z bardzo specyficznej, zupełnie odmiennej interpretacji i oceny faktów historycznych, niż jest to przyjęte w głównym nurcie pol-

⁷ M. Castells, *Siła tożsamości*, Warszawa 2009, p. 22.

⁸ T. Paleczny, *Socjologia...*, p. 59.

⁷ M. Castells, *Siła tożsamości*, Warszawa 2009, s. 22.

⁸ T. Paleczny, *Socjologia...*, s. 59.

ry and philosophy of history. For the purposes of this article, I adopt the definition of identity by Anthony Giddens: who defines identity as “distinguishing features of individuals or groups, defining who or what this unit or group is and what is relevant to them”⁹.

The first antinomy of the history of Poland

The concept of “the first antinomy of Poland's history” should be recognized as the starting point for the Slavic identity according to Zadruga, which should be briefly discussed.

When we put together the image of our history, our present desires, our perception of being with what is Polish contemporary, we find a fundamental and deep divergence between them. On the one hand, the racial and biological background of Poland and its historical possibilities, and the imported, alien Catholic worldview seeding on the other, are quite opposite. And yet they exist in the most intimate relationship, in a deep, seemingly harmonious relationship¹⁰.

According to Stachniuk, the normal development of a given nation is possible only when there is agreement between ethnos and spiritual life. If there is no such harmony, then there is a sort of insurmountable “divergence” that prevents a given nation from achieving its full potential. The author of *Dzieje bez dziejów* (*History of unhistory*) precisely sees the

skiej historii i historiozofii. Na potrzeby artykułu przyjmuję definicję tożsamości autorstwa Anthony'ego Giddensa, który określa tożsamość jako „cechy wyróżniające jednostki lub grupy, określające, kim lub czym jest ta jednostka lub grupa i co ma dla nich znaczenie”⁹.

Pierwsza antynomia dziejów Polski

Za punkt wyjścia dla tożsamości słowiańskiej według Zadrugi należy uznać pojęcie „pierwszej antynomii dziejów Polski”, które należałoby pokrótce omówić.

Gdy zestawimy obraz naszych dziejów, naszych dzisiejszych pragnień, nasze pojmowanie bytu z tym, co jest polską współczesnością, stwierdzamy zasadniczą i głęboką pomiędzy nimi rozbieżność. Rasowo-biologiczne podłoże polskie i jego dziejotwórcze możliwości z jednej strony, a przyimportowana, obca sadzonka światopoglądowa katolicka z drugiej – są to rzeczy całkiem przeciwstawne. A mimo to istnieją w najściślejszym związku, w głębokim, pozornie harmonijnym powiązaniu¹⁰.

Zdaniem Stachniuka, normalny rozwój danego narodu jest możliwy wyłącznie, gdy panuje zgodność pomiędzy etnosem a życiem duchowym. Jeżeli takiej harmonii nie ma, panuje wtedy swego rodzaju nieprzewycięzalny „rozdźwięk”, który uniemożliwia danemu narodowi osiągnięcie pełni swego potencjału. Autor *Dziejów bez dziejów* właśnie w tym widzi główny powód zacofania cywilizacyjnego Polski.

⁹ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2004, p. 736.

¹⁰ J. Stachniuk, *Dzieje bez dziejów*, Wrocław 1990, p. 172.

⁹ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2004, s. 736.

¹⁰ J. Stachniuk, *Dzieje bez dziejów*, Wrocław 1990, s. 172.

main reason for the backwardness of civilization in Poland.

Of course, it is also possible to explain the historical failures of Poland by the poor “racial and biological material”, which some thinkers have done when speaking of the “a flash in the pan”, allegedly common among Slavic peoples. Stachniuk, however, draws attention to the fact that:

today, the race basis of present Prussia [...] are predominantly pureblood Slavs, not different from the Poles in biological terms. Poles, falling into other cultures, quickly lose all qualities apparently so “Polish”. On the contrary: we consider the character allegedly “Polish”, for something that has been imposed on us, against which our indigenous, racial Polish soul, desperately rebels¹¹.

For Zadruga activists their great discovery was that what is commonly considered to be Polishness is in fact the authentic Polishness is not. Polishness is not “Christian ideals, the salvation of the soul, the bliss of the rotten encasement of a persona in the comfort, not the culture grown on the foundations of lyric of digestion, but what is negation of all this”¹². What the majority of Poles consider to be the essence of their nation, Zadruga had the worst opinion about. One might even say that they perceived their attachment to Catholicism as a kind of “Stockholm syndrome” of their compatriots. Stachniuk stated: “What is happening today in the robes of Polishness is a product of the rape of our old, pagan-naturalist Slavic culture. Delving of backculture [wspakultura] of the cross in the artery of the nation took place

Oczywiście, można również tłumaczyć niepowodzenia historyczne Polski lichocią „materiału rasowo-biologicznego”, co nieraz niektórzy myśliciele robili, mówiąc o, rzekomo powszechnym wśród ludów słowiańskich, „słomianym zapale”. Stachniuk jednak zwraca uwagę na to, że:

podkładką rasową dzisiejszych Prus [...] są w przeważającej mierze Słowianie, niczym od Polaków pod względem biologicznym się nie różniący. Polacy, trafiający w kręgi innych kultur, szybko zatracają wszystkie cechy pozornie tak „polskie”. Wręcz przeciwnie: uważamy charakter rzekomo „polski”, za coś, co nam narzucono, przeciw czemu nasza rdzenna, rasowa polska dusza, rozpaczliwie się buntuje¹¹.

Zadrużanie za swe wielkie odkrycie uważali to, że co zwykło uważać się za polskość, w istocie autentyczną polskością nie jest. Polskością nie są „ideały chrześcijańskie, zbawienie duszy, błogość gnijącej w zaciszu otoki osoby, nie kultura wyrosła na fundamencie liryki trawienia, lecz to, co jest tego wszystkiego zaprzeczeniem”¹². O tym, co większość Polaków uważa za istotę swego narodu, Zadruga miała jak najgorsze zdanie. Można by wręcz powiedzieć, że zadrużanie postrzegali przywiązanie do katolicyzmu jako swego rodzaju „syndrom sztokholmski” swych rodaków. Stachniuk stwierdzał: „To, co dzisiaj występuje w szatach polskości, jest produktem zgwałcenia naszej starej, pogańsko-naturalistycznej kultury słowiańskiej. Wdrążanie wspakultury krzyża w arterie narodu odbyło się w dwóch fazach: za Mieszka, i w czasie reakcji katolickiej w XVI i XVII wieku”¹³.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Idem, Mit słowiański*, Wrocław 2006, p. 11.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Idem, Mit słowiański*, Wrocław 2006, s. 11.

¹³ *Idem, Droga rewolucji kulturowej w Polsce*,

in two phases: in the times of Mieszko and during the Catholic reaction in the 16th and 17th centuries¹³.

Stachniuk draws attention to the similar fate of all Slav nations when they came into contact with the “West” (namely the Holy Roman Empire). Its basic effect is, according to the author of the *Mit słowiański* (*Slavonic myth*), a thorough Christianization, unambiguous with the loss by Slavic peoples of their indigenous spiritual culture, and thus – the fall. Of course, the question arises: when they considered Christianity to be a personification of weakness and backculture (a man abandoning from the mission of building civilization, denial of culture)¹⁴, how could the Christian Germanic state ever become such a power capable of subjugating Slavic states? To answer this question, one has to go back in time and explain the “essence of the medieval order” in the Zadruga optics. As B. Grott rightly points out¹⁵, Stachniuk's philosophy of history is a derivative of his views on religions and that is why it is necessary to start with it.

The essence of the medieval order

The first phase of development in human history was called by Stachniuk “natural-

¹³ *Idem*, *Droga rewolucji kulturowej w Polsce*, Wrocław 2006, pp. 35-36.

¹⁴ In order to thoroughly familiarize yourself with the term “backculture” and the theory of the conflict between culture and backculture [wspakultura], see: P. Bielawski, *Kulturalizm Jana Stachniuka jako baza aksjologiczna dla niechrześcijańskiego nacjonalizmu polskiego*, “Eryda”, 2015, No. 2(2)/2015, pp. 67-82.

¹⁵ B. Grott, *Religia – cywilizacja – rozwój. Wokół idei Jana Stachniuka*, Kraków 2003, p. 131.

Stachniuk zwraca uwagę na podobny los wszystkich narodów słowiańskich w momencie ich zetknięcia się z ówczesnym „Zachodem” (a mianowicie ze Świętym Cesarstwem Rzymskim). Jego podstawowym efektem jest, według autora *Mitu słowiańskiego*, gruntowna chrystianizacja, jednoznaczna z utraceniem przez ludy słowiańskie ich rdzennej kultury duchowej, a tym samym – upadku. Rodzi się oczywiście pytanie: skoro zadrużanie uważali chrześcijaństwo za uosobienie słabości i wspakultury (rezygnacja człowieka z misji budowania cywilizacji; zaprzeczenie kultury)¹⁴, to jakim sposobem chrześcijańskie państwo germańskie mogło w ogóle stać się taką potęgą, zdolną do podporządkowania sobie państw słowiańskich? Żeby na nie odpowiedzieć, trzeba się cofnąć nieco w czasie i wyjaśnić „istotę ładu średniowiecznego” w optyce Zadrugi. Jak to słusznie zauważył Bogumił Grott¹⁵, filozofia dziejów u Jana Stachniuka jest pochodną jego poglądów na religie i od tego właśnie należy zacząć.

Istota ładu średniowiecznego

Pierwszą fazą rozwoju w dziejach człowieka Stachniuk nazwał „kulturą naturalistyczną”, „przedmiotem naturalistycznym” lub po prostu „naturalizmem”¹⁶.

Wrocław 2006, s. 35-36.

¹⁴ W celu dokładnego zapoznania się z terminem „wspakultura” i teorią przeciwbieżności kultury i wspakultury zob. P. Bielawski, *Kulturalizm Jana Stachniuka jako baza aksjologiczna dla niechrześcijańskiego nacjonalizmu polskiego*, „Eryda” 2015, nr 2(2), s. 67-82.

¹⁵ B. Grott, *Religia – cywilizacja – rozwój. Wokół idei Jana Stachniuka*, Kraków 2003, s. 131.

¹⁶ *Idem*, *Wspakultura*, <http://toporzel.republika>.

istic culture”, “naturalistic pre-myth” or simply “naturalism”¹⁶.

At different points in the globe bio-cultural outbreaks of some tension have formed. The common denominator of these outbreaks was the identification of a positive worldview, characterized by the will of power and the transformation of the world. In the “Vedas” of India, in the Taoism of China, the “Iliad” of the Greeks, in the teachings of Zoroaster, in relation to existence of the Latins, Germans, Celts, Slavs one fundamental tone sounds: seeing the world as an evolutionary unity, organic force; admiration and thirst for this power sounds, the will to live a full life, a sense of duty to the work of power-building and culture. This is a common feature of all the healthy peoples of this age¹⁷.

Naturalistic civilizations (about 1500 B.C.-500 B.C.) were characterized by a lack of distinct separation of the sacred and profane spheres. They are dominated by “naturalistic worldview”, i.e. originally pantheist, which was characterized by “the experience of unity of the organic world”¹⁸. Although thought by Stachniuk as being essentially positive, the period of “naturalism” was, however, distinguished by the lack of translation of spiritual tensions into higher order creative processes. Overcoming man’s nature in principle can only be accomplished in one way: by fully mobilizing the forming-the-world

W różnych punktach globu uformowały się ogniska biokulturowe o pewnym napięciu. Wspólnym mianownikiem tych ognisk było określenie pozytywnego światopoglądu, który charakteryzował się wolą potęgi i przetworzenia świata. W *Wedach* indyjskich, w taoizmie Chin, *Iliadzie* Greków, w naukach Zoroastra, w stosunku do bytu Latynów, Germanów, Celtów, Słowian brzmi jeden zasadniczy ton: widzenie świata jako ewolucyjnej jedności, organicznej siły; brzmi podziw i pragnienie tej siły, wola pełni życia, czucie powinności wobec dzieła budowania mocy i kultury. To jest cecha wspólna wszystkich zdrowych ludów tej epoki¹⁷.

Cywilizacje naturalistyczne (ok. 1500 p.n.e.-500 p.n.e.) charakteryzować się miały brakiem wyraźnego rozdzielenia sfery *sacrum* i *profanum*. Dominuje w nich „światopogląd naturalistyczny”, tzn. pierwotnie panteistyczny, który miał się cechować „doznaniem jedności organicznej świata”¹⁸. Choć oceniany przez Stachniuka jako zasadniczo pozytywny, okres „naturalizmu” odznaczył się jednak brakiem przełożenia napięć duchowych na procesy twórcze wyższego rzędu. Przewyciężenie natury człowieka w zasadzie może być dokonane tylko w jeden sposób: przez pełne uruchomienie ewolucji twórcielskiej świata¹⁹. Przeskoczenie na wyższy poziom cywilizacyjny udaje się jedynie w starożytnej Grecji, gdzie powstaje mit sprawczego

¹⁶ *Idem*, *Wspakultura*, <http://toporzel.republika.pl/teksty/wspakul.html> [access on: 1.12.2016].

¹⁷ *Idem*, *Chrześcijaństwo a ludzkość*, Wrocław 1997, p. 17.

¹⁸ *Idem*, *Droga...*, p. 33.

[pl/teksty/wspakul.html](http://teksty/wspakul.html) [dostęp: 1.12.2016].

¹⁷ *Idem*, *Chrześcijaństwo a ludzkość*, Wrocław 1997, s. 17.

¹⁸ *Idem*, *Droga...*, s. 33.

¹⁹ *Idem*, *Chrześcijaństwo...*, s. 157.

evolution¹⁹. A jump to a higher level of civilization goes only in ancient Greece, where the myth of an empowering man is born, which was called by the author of the *Dzieje bez dziejów* “the individualistic myth” (later considered as the synonymous with the term “Western civilization”). After the unquestionable period of civilization flourishing in Hellas, and then Rome, the “individualistic myth” breaks down. Economic problems resulting from the slave system cause civilization stagnation. This was due to the appearance and spread of Christianity (considered by Zadruga as “total backculture”), which completed the fall of ancient civilization through its ideological undermining. Rome weakened by Christianity became an easy prey to the warrior Germanic tribes.

The diligent biting of the foundations of antiquity had the effect that the state had collapsed and hordes of the Germans began to push for the plundering of Rome. There was a unification of the peoples of the empire with different Germanic tribes [...]. Germanic tribes, counting several or more thousand heads, are settled in provinces with millions of inhabitants as a ruling class. [...] The Germans are the only active political element. They fight, conquer, rule, but in touch with the remnants of a glorious past, take on its themes, take on the role of the ancient Roman rulers. To the Germanic element, seeking new tasks, Christianity presents its goals as a supposed continuation of the idea of a universal empire²⁰.

Stachniuk describes this fact as an important mystification of Christianity²¹. The mystification was based on the fact that “Christianity” depicts itself as a continu-

człowieka, co nazwane zostało przez autora *Dziejów bez dziejów* mianem „mitu indywidualistycznego” (traktowanego potem synonimicznie z pojęciem cywilizacji zachodniej). Po niewątpliwym okresie rozkwitu cywilizacyjnego Hellady i następnie Rzymu „mit indywidualistyczny” załamuje się. Problemy ekonomiczne wynikłe z ustroju niewolniczego powodują stagnację cywilizacyjną. Na to nałożyło się pojawienie i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (uważanego przez Zadrugę za „totalną wspakulturę”), które dopełniło upadek cywilizacji antycznej poprzez jej podminowanie ideowe. Osłabiony chrześcijaństwem Rzym stał się łatwym łupem dla wojowniczych plemion germańskich.

Pracowite podgryzanie fundamentów antyku miało ten skutek, że runęło państwo i do Rzymu rozpoczęły pchać się na rabunek bandy Germanów. Nastąpiło swoiste zjednoczenie ludów imperium z różnymi plemionami germańskimi [...]. Plemiona germańskie, liczące po kilka lub kilkanaście tysięcy głów, usadawiają się w prowincjach liczących miliony mieszkańców jako warstwa władców. [...] Germanowie są jedynym aktywnym elementem politycznym. Walczą, zdobywają, rządzą, ale stykając się z resztkami wspaniałej przeszłości podejmują jej wątki, wchodzą w rolę dawnych władców rzymskich. Elementowi germańskiemu, szukającemu nowych zadań, chrześcijaństwo przedstawia swoje cele jako rzekomą kontynuację idei uniwersalnego imperium²⁰.

Stachniuk opisuje powyższy fakt jako doniosłą mistyfikację chrześcijaństwa²¹. Mistyfikacja miała polegać na tym, że „chrześcijaństwo” przedstawia samo siebie jako kontynuator oryginalnej spuści-

¹⁹ *Idem, Chrześcijaństwo...*, p. 157.

²⁰ *Ibidem*, p. 177.

²¹ *Ibidem*, p. 178.

²⁰ *Ibidem*, s. 177.

²¹ *Ibidem*, s. 178.

ator of the original antique Roman heritage. The Germans, having an extraordinary opportunity to revive the glory of the former empire, being at the same time its elite, are eager to take the opportunity. The price for this is to be baptized. Thanks to this, “youthful dynamism of fresh peoples” was to be harnessed to further spread of “the backculture of the cross”. This process of merging the Germanic element with the Christianized Roman form of civilization created, in effect, the Holy Roman Empire. Thus, according to Stachniuk, the “medieval order” was created.

Alliance of Germanic sword and papal cross

According to Stachniuk, the fate of the Slav nations was totally determined:

When we compare Slavdom and the Roman Empire at the moment of contact and engagement, it would be clear that the further development, and therefore the phenomenon of Slavdom fall, is something determined. [...] There are two fatal enemies against Slavdom: 1) a Judeo-Christian antimyth, striving to kill our souls [...] and 2) Germans organized in the European empire, armed with the immense wealth of Rome (the idea of empire), possessing the resources of the whole of Western Europe, preserving its original freshness at the price of damaging it in others (according to the wishes of antimyth), revived by the will of prey, authority, spread. Slavdom can oppose little to the mighty power of this empire. It is on the same level of spiritual and organizational culture as the Germans were when they entered the borders of the Roman state. Since then it had been at least 500 years, i.e. 18-20 generations!²²

Significant in the Zadruga historical narrative is determinism, as well as the

²² *Idem, Mit...*, pp. 30-31.

zny antyczno-rzymskiej. Germanie, mając przed sobą niezwykłą okazję do odrodzenia blasku dawnego imperium, będąc jednocześnie jego elitą, skwapliwie korzystają z okazji. Ceną za to ma być chrzest. Dzięki temu „młodzieńczy dynamizm świeżych ludów” miał być zaprzęgnięty do dalszego rozprzestrzeniania „wspakultury krzyża”. Ów proces scalania żywiołu germańskiego ze schrystianizowaną, rzymską formą cywilizacyjną dać miał w efekcie Święte Cesarstwo Rzymskie. W ten sposób zdaniem Stachniuka powstał „ład średniowieczny”.

Sojusz germańskiego miecza i papieskiego krzyża

Zdaniem Stachniuka, los narodów słowiańskich był całkowicie zdeterminowany:

Gdy zestawimy teraz Sławię i cesarstwo rzymskie w chwili zetknięcia się ze sobą i zażebienia, to jasnym się stanie, iż dalszy rozwój, a więc fenomen upadku Sławii jest czymś zdeterminowanym. [...] Przeciw Sławii występuje dwóch śmiertelnych nieprzyjaciół: 1) antymitjudochrześcijański, dążący do zabicia w nas duszy [...], i 2) Germanie zorganizowani w imperium europejskie, uzbrojeni w olbrzymi dorobek Rzymu (idea imperium), posiadający do dyspozycji zasoby całej zachodniej Europy, zachowujący swoją pierwotną świeżość za cenę tępienia jej u innych (zgodnie z życzeniami antymitu), ożywieni wolą zdobycy, władztwa, rozprzestrzeniania się. Ogromnej potędze tego imperium Sławia niewiele może przeciwstawić. Jest na tym samym szczelbu kultury duchowej i organizacyjno-politycznej, na jakim znajdowali się Germanie w momencie wkraczania do granic państwa rzymskiego. Od tego czasu minęło co najmniej 500 lat, tj. 18-20 pokoleń!²²

²² *Idem, Mit...*, s. 30-31.

view on the contingency of predominance of the Germans over the Slavs. Their superiority would only come from the fact that they were the first to come in contact with the remnants of Rome, which they could have easily conquered. Another crucial factor is, according to Stachniuk, that the Germans were Christianized (as opposed to the Slavs) very superficially. Because the Germanic tribes were the actual conquerors of the Christian Rome, the Judeo-Christian antimyth²³ could not shape them according to its desirable vision, it had to compromise. At the cost of symbolic baptism, Christianity "allowed" the Germans to take over the Relic of the ancient Rome and become its armed force. Christianity no longer had to reach any compromises with the Slavs. With all the power of the Empire, it could try to go for full Christianization. Slavic peoples found themselves in a very difficult situation. They had basically two options: to defend themselves or to accept Christianity. As it is well known in history, those who defended to the end (such as the Polabian Slavs) finally ceased to exist. Others, such as Poland and the Czechs, survived, but they had to succumb to the "Holy Empire" and its leading idea of Christianity. The Slavs were to be destined for a Christian colony in the full sense of the word. "Thus, Slavdom's cultural vitality in its essential geopolitical basis is undercut. It will burden Slavdom for a thousand years"²⁴. This phenomenon was referred to as "undercutting the cultural vitality of Slavdom"²⁵. The effect of conquer-

²³ *Ibidem*, p. 31.

²⁴ *Ibidem*, p. 33.

²⁵ *Ibidem*, p. 34.

Istotny w zadrużnej narracji historycznej jest determinizm, jak również pogląd o przygodności przewagi Germanów nad Słowianami. Ich wyższość miałyby się brać wyłącznie z tego, że to oni pierwsi zetknęli się z pozostałościami Rzymu, który mogli bez większego trudu opanować. Innym ważnym czynnikiem jest według Stachniuka to, że Germanie schryścianizowani zostali (w przeciwieństwie do Słowian) bardzo powierzchownie. W związku z tym, że plemiona germańskie były faktycznymi zdobywcami chrześcijańskiego Rzymu, nie mógł więc „antymit judochrześcijański”²³ ukształtować sobie ich wedle swej pożądaney wizji, musiał pójść na kompromis. Za cenę symbolicznego chrztu chrześcijaństwo „pozwoiliło” Germanom przejąc sztafetę dawnego Rzymu i stać się jego zbrojnym ramieniem. W stosunku do Słowian chrześcijaństwo nie musiało już iść na żadne kompromisy. Mając za sobą całą potęgę Cesarstwa, mogło już pokusić się o pełną chrystianizację. Ludy słowiańskie znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. Miały zasadniczo dwa wyjścia: bronić się do upadłego lub przyjąc chrześcijaństwo. Jak wiadomo z historii, ci, którzy bronili się do końca (jak np. Słowianie Połabscy), przestali w końcu istnieć. Inni, tacy jak Polska i Czechy przetrwali, ale musieli ulec „Świętemu Cesarstwu” i jego idei przewodniej, jaką było chrześcijaństwo. Słowiańszczyzna miała więc zostać przeznaczona na kolonię chrześcijaństwa w pełnym tego słowa znaczeniu. „W ten sposób żywotność kulturalna Sławii w jej zasadniczej bazie geopolitycznej zostaje podcięta. Obciąży

²³ *Ibidem*, s. 31.

ing the Slavic spiritual world by Christendom was “cultural paralysis of Slavdom”²⁶. “In comparison to Slavdom, an operation was performed that could be compared to the cut of its native spine, and the insertion of another and false”²⁷. “The whole heritage rises on the foundations of imported values and these values are the backbone of culture”²⁸. What, on the one hand, can be perceived as an attachment to the European community of the time, the Zadru-ga activists saw as making the Slavonic the periphery of Christianity, if not the colony.

Poland got under the influence of a strong and developed civilization center. Even then, the role of the Western periphery in the Slavonic states was already assigned. In other words, symbolic violence and loss of subjectivity occurred. As Stachniuk puts it: “From now on all creative forces pass through the antimyth value filter”²⁹. Thus, the Slavs, therefore, lost the opportunity to create their own, self-reliant culture and their own civilization center. This is what the “cultural paralysis of Slavia” was about. The Slavic states that chose to adopt Christianity were later used by the German Empire against other Slavs who did not decide to baptize. The Slavic unity was broken.

The Catholic-Slavic and Catholic Period

Despite the Christianization of Poland, the new religion did not immediately penetrate fully into the Slavic soul. Zadru-ga

to Sławię na tysiąc lat”²⁴. Zjawisko to określone zostało mianem „podcięcia żywotności kulturowej Sławii”²⁵. Efektem opanowania przez chrystianizm świata duchowego Słowian był „paraliż kulturowy Sławii”²⁶.

„W stosunku do Sławii dokonano operacji, którą można by porównać z wycięciem jej rodzimego kręgosłupa, a wstawieniem innego i to fałszywego”²⁷.

„Cały dorobek wznosi się na fundamentach przyimportowanych wartości i te wartości stanowią szkielet kultury”²⁸.

To, co z jednej strony postrzegać można jako dołączenie do ówczesnej wspólnoty państw europejskich, zadrużanie widzieli jako uczynienie ze Słowiańszczyzny peryferii chrześcijaństwa, jeśli nie wręcz kolonii.

Polska dostała się pod wpływ silnego i rozwiniętego ośrodka cywilizacyjnego. Już wtedy przypadała państwom słowiańskim rola peryferium Zachodu. Innymi słowy, miał miejsce gwałt symboliczny i utrata podmiotowości. Jak to ujmuje Stachniuk: „Odtąd wszelkie siły twórcze przechodzą przez filtr wartości antymitu”²⁹. Słowiańszczyzna tym samym straciła okazję do stworzenia własnej, samorodnej kultury i własnego ośrodka cywilizacyjnego. Tak właśnie objawiać się miał „paraliż kulturowy Sławii”. Państwa słowiańskie, które zdecydowały się przyjąć chrześcijaństwo, były potem przez cesarstwo niemieckie wykorzystywane przeciw innym Słowianom, którzy na chrzest się

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 35.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 33.

²⁵ *Ibidem*, s. 34.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, s. 35.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

divides the history of Poland into two basic periods: Catholism-Slavic and (Counter-Reformation) Catholic³⁰. According to Zadruga activists, the majority of the Polish population is Catholic, not from the beginning, but from about 350-400 years ago, after the victory of the Counter-Reformation, which fundamentally transformed the Poles' souls into Catholic ones.

One of the proofs (and a very important symbol) that the Slavic-pagan identity was still tainted after baptism and attempted defense is the so-called pagan reaction, begun around the year 1034, against the rise of the prince's power and the introduction of Christianity. Miećław - the cupbearer of King Mieszko II and the magnate of Mazowsze (in literature better known as Masław) - in 1037 he took power in Mazovia and reigned as a prince. Only in 1047, with the help of the Kiev prince Jarosław the Wise and the German emperor, Kazimierz I Odnowiciel managed to defeat Miećław's army in the Battle of Płock³¹.

Another example of the attempt to break out of "the Judeo-Christian anti-myth", and another important symbol, is for Zadruga the Battle of Grotniki in 1439³². At the beginning of the 15th century, Hussitism gained quite a considerable position in Poland. After the death of King Władysław Jagiełło, during the reign of Władysław III, Polish Hussites entered the Confederation of Spytko of Melsztyn, castellan of Biecz. It was, founded in May

nie zdecydowali. Jednolitość Słowiańszczyzny została rozbita.

Okres katolicyzująco-słowiański i katolicki

Mimo chrystianizacji Polski, nowa religia nie od razu miała wniknąć w pełni w słowiańską duszę. Zadruga dzieli historię Polski na dwa zasadnicze okresy: katolicyzująco-słowiański i (kontrreformacyjno-)katolicki³⁰. W przekonaniu Zadrugan, większość ludności polskiej jest katolicka nie od zawsze, lecz od ok. 350-400 lat, od zwycięstwa kontrreformacji, która dokonała fundamentalnego przeobrażenia duszy Polaków na katolicką modłę.

Jednym z dowodów na to (i bardzo ważnym symbolem), że tożsamość słowiańsko-pogańska tliła się jeszcze po chrzcie i podejmowała próby obrony, jest tzw. reakcja pogańska, zapoczątkowana ok. roku 1034, wymierzona przeciwko wzrostowi władzy książęcej i wprowadzaniu chrześcijaństwa. Miećław - cześnik króla Mieszka II i możnowładca mazowiecki (w literaturze znany lepiej jako Masław) - w 1037 r. objął władzę na Mazowszu i panował jako książę. Dopiero w roku 1047, z pomocą kijowskiego księcia Jarosława Mądrego i cesarza niemieckiego, Kazimierz I Odnowiciel zdołał pokonać wojska Miećława w bitwie pod Płockiem³¹.

Innym przykładem próby wyrwania się z pęt „antymitu judochrześcijaństwa” i kolejnym ważnym symbolem jest dla Zadrugi bitwa pod Grotnikami z 1439 r.³² Na

³⁰ A. Wacyk, *Mit polski - Zadruga*, Wrocław 1991, p. 33.

³¹ *Ibidem*, p. 98.

³² *Ibidem*, p. 33.

³⁰ A. Wacyk, *Mit polski - Zadruga*, Wrocław 1991, s. 33.

³¹ *Ibidem*, s. 98.

³² *Ibidem*, s. 33.

1439 in the New Town of Korczyn, the opposition of the magnates against the rule of the Bishop of Cracow, Zbigniew Oleśnicki. The growing role of royal dignitaries, and above all the Bishop of Cracow, raised the opposition both among noblemen and knights. Both sides tried on May 4, 1439, in the battle of Grotniki, where the Hussite confederates suffered a defeat with the royal army under the command of Hińcza from Rogów³³. This battle represents the symbolic end of Husitism in Poland.

In 1460 there was a dispute between the pope and the king of Poland for investiture, i.e. the right to fill the bishoprics with his candidates. Kazimierz IV Jagiellonian came out victorious and according to his will the office was taken over by the man appointed by him, and the papal pretender, supported by the Catholic oligarchy, had to escape because of his death sentence. Thanks to this, the influence of the Catholic Church was broken for centuries, and the king had real power in the state. The fall of the role of the Church in Polish political life lasted from 1460 to 1564-1572. According to Stachniuk, this century was the period of the supreme power of the Commonwealth³⁴.

The major breakthrough was to take place when King Sigismund II August died in 1572, leaving no descendant. Along with

³³ P. Jasienica, *Polska Piastów*, Warszawa 1986, p. 205.

³⁴ *Idem*, *Dzieje...*, pp. 227-228.

początku XV w. husytyzm zdobył w Polsce dosyć znaczną pozycję. Po śmierci króla Władysława Jagiełły, w czasie małoletniości Władysława III, polscy husyci weszli w skład konfederacji Spytka z Melsztyna, kasztelana bieckiego. Była to, założona w maju 1439 r. w Nowym Mieście Korczynie, opozycja możnowładców wobec rządów regencyjnych biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego. Rosnąca rola dostojników królewskich, a przede wszystkim biskupa krakowskiego, budziła sprzeciw zarówno wśród możnowładztwa, jak i rycerstwa. Obie strony starły się 4 maja 1439 r. w bitwie pod Grotnikami, gdzie konfederaci husycy ponieśli klęskę z armią królewską pod wodzą Hińczy z Rogowa³³. Ta bitwa stanowi symboliczny koniec husytyzmu w Polsce.

W 1460 r. dochodzi do sporu między papieżem a królem polskim o inwestyturę, czyli prawo do obsadzania biskupstw swoimi kandydatami. Kazimierz IV Jagiellończyk wyszedł zwycięsko i zgodnie z jego wolą urząd objął człowiek przez niego wyznaczony, a papieski pretendent, wspierany przez katolicką oligarchię, musiał zbiec z powodu nałożonego nań wyroku śmierci. Dzięki temu wpływ Kościoła katolickiego został złamany na całe stulecie, a król sprawował rzeczywistą władzę w państwie. Upadek roli Kościoła w życiu politycznym Polski trwa od 1460 r. do lat 1564-1572. Zdaniem Stachniuka to stulecie stanowi okres najwyższej potęgi Rzeczypospolitej³⁴.

Zasadniczy przełom nastąpić miał, gdy król Zygmunt II August zmarł w 1572 r.,

³³ P. Jasienica, *Polska Piastów*, Warszawa 1986, s. 205.

³⁴ *Idem*, *Dzieje...*, s. 227-228.

interregnum, the political continuity of the state was broken. The Jagiellonian state was a complex of territories with a fairly diverse ethnic, religious, customs and administrative background. So far, this dynasty was the binder of the kingdom.

The Church, seeking a social base for itself, does not see it in the weakened royal authority, but tries to join the nobility. For the price of supporting them against kings and other states, it gains the sole educational system. It supports the political aspirations of the nobility, giving them a religious sanction, and thus the idea of freedom arises, fully compatible with Catholic anthropocentrism, becoming as something natural within the Catholic-noble democracy. Poland's defense wars are given the mark of the mission of defending Christianity, from which only a step to depreciate national consciousness in the freak bulwark of Christianity. In the same spirit, the Jesuits "[...] form Polish literature, history, art, law and customs. At a rapid pace, all elements of the group's ideology are crafted in a homogeneous fashion, whose core is Catholicism"³⁵, remarks Stachniuk.

The phenomenon of full identification of the ideals of Catholicism with national identity Stachniuk called "Catholic social harmony". From that moment, Poland became "a great Catholic parish" or a "secular Jesuit convent"³⁶. The essence of the breakthrough in the second half of the 16th century consists in getting control over the "nerve centers of the nation

nie pozostawiając potomka. Wraz z bezkrólewiem zerwana została ciągłość polityczna państwa. Państwo Jagiellonów było zlepkiem terytoriów o dość zróżnicowanym składzie etnicznym, religijnym, obyczajowym i administracyjnym. Do tej pory to dynastia była spoiwem królestwa.

Kościół, szukając dla siebie bazy społecznej, nie upatruje jej w nadwątlonej władzy królewskiej, lecz usiłuje złączyć się ze szlachtą. Za cenę popierania jej przeciw królom i innym stanom, uzyskuje na wyłączny użytek system wychowawczy, całe szkolnictwo. Popiera dążenie polityczne szlachty, nadając im sankcję religijną i tak powstaje idea wolności, zgodna całkowicie z antropocentryzmem katolickim, rysującym się jako coś naturalnego w ramach katolicko-szlacheckiej demokracji. Wojnom obronnym Polski narzuca się znamię misji obrony chrześcijaństwa, skąd tylko krok do wynaturzenia świadomości narodowej w dziwołąg przedmurza chrześcijaństwa. W tym samym duchu jezuitów "[...] formują polską literaturę, naukę historii, sztukę, prawa i obyczaje. W zawrotnym tempie wszystkie elementy ideologii grupy zostają urobione według jednolitego stylu, którego trzonem jest katolicyzm"³⁵ – zauważa Stachniuk.

Zjawisko pełnego utożsamienia ideałów katolicyzmu z tożsamością narodową Stachniuk nazwał „katolicką harmonią socjalną”. Od tego momentu Polska stała się według niego „wielką parafią katolicką” lub „świeckim klasztorem jezuitów”³⁶. Istota przełomu w drugiej połowie

³⁵ *Ibidem*, p. 47.

³⁶ *Ibidem*, p. 223.

³⁵ *Ibidem* s. 47.

³⁶ *Ibidem*, s. 223.

by Catholicism". This state, since then, has not changed substantially. Even the period of the Polish United Workers' Party regime after World War II did not violate the strong authority of Christianity among the masses of the Polish nation.

The path of cultural revolution in Poland

Is the revolutionary search for new values in the spiritual realm unavoidable for us? We must say yes. We are not able to revive, transform into the organism of the lively life of what we possess if we do not generate new motor forces from the Slavonic soul³⁷.

As mentioned at the beginning of the article, Stachniuk believes that the normal development of culture is possible only when there is agreement between the ethnic and spiritual layers within a given people. Zadruga activists' task was to find a way to recapture the original Polish heritage and recreate the indigenous Slavic culture, creatively referring to the broken thread of native tradition. This, of course, required a true cultural revolution. The question arises: is there anything to refer to at all? According to Stachniuk – yes. A. Wacyk pointed out, for instance, that:

in the customs, in law, pagan traditions were still alive. And so, the native Slavic oath to the sun, made with a face turned to it and with two fingers outstretched to it, was commonly used in the 16th century among nobles, knights, and in the city judiciary³⁸.

The naturalist culture of the pre-Christian Slavs was assessed positively by him.

³⁷ *Idem, Mit...*, p. 75.

³⁸ A. Wacyk, *op. cit.*, p. 33.

XVI w. polega na opanowaniu „ośrodków nerwowych narodu przez katolicyzm”. Stan ten, od tamtych czasów, zasadniczo się nie zmienił. Nawet okres rządów PZPR po II wojnie światowej nie naruszył silnego umocowania chrześcijaństwa wśród szerokiej masy narodu polskiego.

Droga rewolucji kulturowej w Polsce

Czy rewolucyjne poszukiwanie nowych wartości w sferze duchowej jest dla nas nieuniknione? Odpowiedzieć musimy twierdząco. Nie jesteśmy w stanie ożywić, przemienić w organizm o bujnym życiu tego co posiadamy, jeśli nie wydobędziemy nowych sił motorycznych z duszy sławskiej³⁷.

Tak jak wspomniane było to na początku artykułu, zdaniem Stachniuka normalny rozwój kultury możliwy jest dopiero w sytuacji, gdy panuje zgodność między warstwą etniczną a duchową w obrębie danego ludu. Swoje zadanie upatrywali więc zadrużanie w tym, by odzyskać pierwotne, polskie dziedzictwo i odtworzyć rdzenno-słowiańską kulturę, twórczo nawiązując do zerwanego wątku rodzimej tradycji. To oczywiście wymagało dokonania prawdziwej rewolucji kulturowej. Rodzi się pytanie: czy jest w ogóle do czego nawiązywać? Zdaniem Stachniuka – tak. Antoni Wacyk zwracał uwagę choćby na to, że:

w obyczajowości, w prawie, żywe były jeszcze tradycje pogańskie. I tak rodzima, słowiańska przysięga na słońce, wykonywana z twarzą zwróconą doń i z wyciągnięciem ku niemu dwóch palców dłoni, stosowana była powszechnie w wieku XVI wśród szlachty, rycerstwa, a także w sądownictwie miejskim³⁸.

³⁷ *Idem, Mit...*, s. 75.

³⁸ A. Wacyk, *op. cit.*, s. 33.

The type of man who shaped naturalism according to the author of *Dzieje bez dziejów*:

was a native product. He grew from a Polish ethnic soil, which had not yet consumed the utterly imported ideology of the Quietism. It is best characterized by the spirit of an independent landowners, the high sense of belonging to the tribal community, their own dignity [...]. It was a kind of economic strong knight-farmer and craftsman, positively marked as an average Pole from before the second half of the sixteenth century³⁹.

An important point of reference for Zadruza was Masław, who was considered to be the last fighter of the native tradition who fell in the field of glory in the face of hostile Christianity. According to Stachniuk, the reference to the long-standing tradition was not meant to be a literal reproduction of old practices and customs. He recognized the renewal of past symbols and religion as invalid. "Let the problem of the idols be left to the idols. It is a living bond of the same attitude to life; And this one is common"⁴⁰. The way to build a constructive relationship with the Slavic heritage and to get out of civilizational backwardness was to be the new "epoch-making myth", and specifically the myth of the "national creative community".

Western civilization was created on the basis of the "individualist myth", which was its ideological foundation. It had two phases – first (antique) and second (modern). The individualist myth in the first phase, despite its undoubted achievements, collapsed. The economy based on slavery was

Naturalistyczna kultura przedchrześcijańskich Słowian oceniana była przez niego jak najbardziej pozytywnie. Typ człowieka, którego kształtował naturalizm według autora *Dziejów bez dziejów*:

był produktem samorodnym. Wyrastał z polskiej gleby etnicznej, której nie przeżarła jeszcze doszczętnie importowana ideologia kwietyzmu. Najlepiej charakteryzuje go duch niezależnego kmiecia, wysokie poczucie więzi wspólnoty plemiennej, własnej godności [...]. Był to typ gospodarczego krzepkiego rycerza-rolnika i rzemieślnika, dodatnio zaznaczający się w charakterze przeciętnego Polaka z sprzed drugiej połowy XVI w.³⁹

Istotnym punktem odniesienia była dla Zadruzi postać Masława, uważanego za ostatniego bojownika rodzimej tradycji, który poległ na polu chwały w starciu z wrogim chrystianizmem. W opinii Stachniuka, nawiązanie do dawnej tradycji nie miało być dosłownym odtwarzaniem dawnych praktyk i obyczajów. Za niepoważne uznawał odnawianie przeszłej symboliki i religii. „Kwestie bałwanów niech zostaną dla bałwanów. Chodzi o żywą więź tego samego stosunku do życia; a ta jest wspólna”⁴⁰. Sposobem na konstruktywne nawiązanie do słowiańskiego dziedzictwa, a zarazem wydostanie się z cywilizacyjnego zacofania, miał być nowy „mit dziejotwórczy”, a konkretnie – mit „narodowej wspólnoty tworzącej”.

Cywilizacja zachodnia stworzona została na bazie „mitu indywidualistycznego”, który stanowił jej ideowy fundament. Miał on dwie fazy – pierwszą (antyczną) i drugą (nowoczesną). Mit indywiduali-

³⁹ *Idem, Dzieje...*, p. 224.

⁴⁰ *Idem, Droga...*, p. 36.

³⁹ *Idem, Dzieje...*, s. 224.

⁴⁰ *Idem, Droga...*, s. 36.

to block focusing the attention and creative energy of free citizens on issues related to economics, technology, and innovation in socio-political organization. The antique man concentrated on thought activity, speculative philosophy.

It turned out that the field of action of the causal individual is limited and thus the possibility of a motoric vent “[...] The aristocratic nature of the Hellenic myth became a barrier to its further creative development”⁴¹.

Only “modern” man, the Renaissance one (referring to antiquity) has focused his attention on the issues of “material technique”, i.e. natural sciences, technology, economics, etc.⁴².

What, then, is a peculiarity of today’s Polish and Pan-Slavonic culture [...]? This peculiarity is that we have been distracted from our active participation in the work of the individualistic myth, and at the same time this myth influenced us very strongly, treating our living substance as passive material⁴³.

The second phase of the individualist myth developed in western protestant countries - outside the Slavic countries. Being merely a passive recipient of the civilization achievements of the West strengthens the Slavonic in its periphery status. The only way to get out of a cultural colonial position is to create your own civilization center⁴⁴. However, such a center needs an ideological foundation. If Poland or Slavdom were to achieve civilization-cultural

styczny w pierwszej fazie, mimo niewątpliwych osiągnięć, załamał się. Gospodarka oparta na niewolnictwie blokować miała skupienie uwagi i energii twórczej wolnych obywateli na kwestie związane z ekonomią, techniką, innowacjami w zakresie organizacji społeczno-politycznej. Antyczny człowiek skupił się więc na aktywności myślowej, spekulatywnej filozofii.

Okazało się, że pole działania indywidualium sprawczego jest ograniczone, a tym samym i możliwości motorycznego wyładowania się „[...] Arystokratyczny charakter mitu helleńskiego stał się zaporą przed jego dalszym rozwojem twórczym”⁴¹.

Dopiero człowiek „nowoczesny”, renesansowy (nawiązując do antyku) skupić miał swoją uwagę na kwestie „techniki materialnej”, czyli nauk przyrodniczych, technologii, ekonomii itp.⁴²

Cóż więc stanowi znamię osobliwe dzisiejszej polskiej i ogólnosławskiej kultury [...]? Osobliwość ta polega na tym, że zostaliśmy utraceni od aktywnego udziału w twórczości mitu indywidualistycznego, a jednocześnie tenże mit oddziaływał na nas bardzo silnie, traktując naszą substancję życiową jako bierne tworzywo⁴³.

Druga faza mitu indywidualistycznego rozwijała się w zachodnich państwach protestanckich – poza obrębem państw słowiańskich. Bycie jedynie biernym odbiorcą osiągnięć cywilizacyjnych Zachodu utrwala Słowiańszczyznę w jej peryferyjnym statusie. Jedynym sposobem, aby wydostać się z pozycji kolonii kulturowej,

⁴¹ *Idem, Człowieczeństwo i kultura*, Wrocław 1996, p. 150.

⁴² *Ibidem*, p. 195.

⁴³ *Idem, Mit...*, p. 15.

⁴⁴ *Idem, Droga...*, p. 36.

⁴¹ *Idem, Człowieczeństwo i kultura*, Wrocław 1996, s. 150.

⁴² *Ibidem*, s. 195.

⁴³ *Idem, Mit...*, s. 15.

subjectivity, it would first have to work out an alternative ethos and a separate identity that could become equivalent to its western counterparts. This role would be, according to Stachniuk, the myth of the national forming community.

As the name suggests, the ethos of a Western man is individualism, which in Poland has taken on a rather distorted form. The mixture of Western individualism (understood as “creative nonconformism”) with the Jesuit counter reformation Catholicism gave, according to Zadruga, the “Catholic personalism” or “vegetative individualism” (understood as nonsocial “egoism”) in Poland, which instead of positive effect gave negative dysfunctional social pattern. Consequently, a completely different organizational culture model should be proposed. “Instead of the motive of economic egoism, a motive of formative enthusiasm should emerge. Only this motif can ensure proper and efficient production within the industrialist-collectivist system”⁴⁵. Neither the good nor the interest of the individual is the most important, but “creativity” – the collective creative power. The value is not a person himself but how strong and creative link of the community he is, how much he influences the power of the group.

The ultimate goal here is the work of culture, the momentum of the forming community. Happiness of the individual is the creation itself, joy the participation in its shaping. The individual's interest is

⁴⁵ *Idem, Człowieczeństwo...*, p. 245.

jest stworzenie własnego ośrodka cywilizacyjnego⁴⁴. Taki ośrodek potrzebuje jednak fundamentu ideowego. Jeżeli Polska, czy też Słowiańszczyzna, miałaby osiągnąć podmiotowość cywilizacyjno-kulturową, musi najpierw wypracować alternatywny etos i odrębną tożsamość, które mogłyby stać się równoważnymi dla swych zachodnich odpowiedników. Tę rolę miałby odegrać, według Stachniuka, mit narodowej wspólnoty tworzącej.

Jak sama nazwa wskazuje, etosem człowieka Zachodu jest indywidualizm, który w Polsce przyjął postać dość wykoślawioną. Zmieszanie zachodniego indywidualizmu (rozumianego jako „twórczy nonkonformizm”) z jezuickim, kontrreformacyjnym katolicyzmem dało w Polsce, w optyce Zadrugi, „personalizm katolicki” lub „indywidualizm wegetacyjny” (rozumiany jako „niespołeczny egoizm”), który zamiast pozytywnego skutku dał negatywny, tworząc dysfunkcyjny wzorzec społeczny. W związku z tym należy zaproponować zupełnie inny model kultury organizacji. „Zamiast motywu egoizmu gospodarczego winien zjawić się motyw entuzjazmu twórczego. Tylko ten motyw potrafi zapewnić prawidłową i wydajną produkcję w ramach ustroju industrialno-kolektywistycznego”⁴⁵. Nie dobro czy interes jednostki jest najważniejszy, ale „twórczość” – kolektywna moc twórcza. Wartością nie jest osoba sama w sobie tylko to, jak silnym i twórczym jest ogniwem wspólnoty, jak bardzo dokłada się do potęgi grupy.

⁴⁴ *Idem, Droga...*, s. 36.

⁴⁵ *Idem, Człowieczeństwo...*, s. 245.

the highest individual contribution to the creation process. This is where the specter of shopkeeper individualism, bargaining for the share of spoils, and the heroic individualism emerges, the measure of which is to care for the greatest part in building a community work, and to save the most from himself by contributing to the historical continuity of culture⁴⁶.

Conclusion

The creation of a new Polish identity was, in the opinion of the Zadruga activists, a *sine qua non* condition for the promotion of Poland (and all Slavonic) from civilization depression and “cultural paralysis”. They considered that economic and political reforms alone were not enough to make a lasting change. Only a radical redevelopment of the national character, possible only through a completely new identity, could make it possible to rise from the periphery status.

The choice of the word “zadruga” for the name of the organization was not accidental. The name comes from the Slavic economic and social institution, preserved as a relict in the South Slavs until the nineteenth century. It was meant to symbolize the spirit of communal solidarity, as well as Slavic roots, as opposed to “Catholic personalism,” which in Zadruga’s eyes was associated with laziness, self-serving, the easy way and anarchy. Interestingly, Edward Abramowski, in his 1928 brochure *Społeczeństwo rodowe (The Ancestral Society)*, wrote:

⁴⁶ *Ibidem*.

Celem najwyższym staje się tu dzieło kultury, rozmach wspólnoty tworzącej. Szczęściem jednostki jest samo dzieło, radością – udział w jego kształtowaniu. Interesem jednostki jest najwyższy wkład osobniczy w procesy tworzenia dzieła. Znika tu upiór kramarskiego indywidualizmu, targującego się o udział w podziale łupów, a rodzi się indywidualizm bohaterski, którego miarą jest troska o największy udział w budowaniu dzieła wspólnoty, troska, by z siebie najwięcej uratować poprzez wkład w ciągłość historyczną kultury⁴⁶.

Zakończenie

Wytworzenie nowej, polskiej tożsamości było, zdaniem zadrużan, warunkiem *sine qua non* dla wydzwignięcia Polski (i całej Słowiańszczyzny) z niżu cywilizacyjnego i „paraliżu kulturowego”. Uważali oni, że same reformy na płaszczyźnie ekonomiczno-politycznej nie wystarczą do przeprowadzenia trwałej zmiany. Dopiero gruntowna przebudowa charakteru narodowego, możliwa wyłącznie dzięki zupełnie nowej tożsamości, mogłaby umożliwić wydzwignięcie się z peryferyjnego statusu.

Wybór pojęcia zadrugi na nazwę organizacji nie był przypadkowy. Nazwa pochodzi od słowiańskiej instytucji ekonomiczno-społecznej, reliktowo zachowanej u Słowian Południowych do XIX w. Miała on symbolizować duch wspólnej, solidarnej pracy, jak i korzenie słowiańskie, jako przeciwieństwo do „katolickiego personalizmu”, który w oczach Zadrugi kojarzył

⁴⁶ *Ibidem*.

In Serbia, there are still family relationships in existence, the so-called "zadrugas". It is a collection of families who manage the land, live together in one house and one farm, work together and share the fruits of their work together [...]. Communes, living in one and the same village, are always ready to help each other. When some urgent work is to be done, several families are gathered, and work is undertaken with great enthusiasm⁴⁷.

To conclude, Zadruga's proposal for a Slavic identity is a vision of a heroic community that creates a spirit of community that draws Slavonic culture from cultural paralysis by overcoming the alien, imposed Christian consciousness and the associated "Catholic-personalist" socio-cultural pattern.

In accordance with the typological perspective of M. Castells, the Polish identity according to Zadruga can be considered as a variation of the identity of resistance, since its primary objective was to attempt to mobilize collective resistance against something recognized by the Zadruga activists as a form of oppression. It was supposed to serve as an alternative to the traditional identity of a Catholic-Pole ("Catholic Personality") on the one hand and, on the other, to contemporary liberal and cosmopolitan tendencies ("non-historic rationalism").

⁴⁷ E. Abramowski (as Z.R. Walczewski), *Spółeczeństwo rodowe*, Kraków 1890, p. 33.

się z lenistwem, prywatą, wygodnictwem i anarchią. Co ciekawe, Edward Abramowski w swojej broszurce *Spółeczeństwo rodowe* z 1928 r. pisał:

W Serbii obecnie jeszcze w całej sile istnieją związki rodzinne, czyli tak zwane „zadrugi”. Jest to zbiór rodzin, które władają ziemią, wspólnie zamieszkują jeden dom i jedną zagrodę, wspólnie pracują i wspólnie korzystają z owoców swej pracy [...]. Gminy, zamieszkujące jedną i tę samą wieś, zawsze gotowe są nieść sobie wzajemną pomoc. Kiedy należy wykonać jakąś pilną robotę, zbiera się kilka rodzin i praca podjęta bywa z ogólnym zapałem⁴⁷.

Podsumowując, można stwierdzić, że propozycja tożsamości słowiańskiej według Zadrugi to wizja heroicznej wspólnoty tworzącej, charakteryzującej się duchem gromadzkim, który wyciąga Słowiańszczyznę z paraliżu kulturowego, poprzez przezwyciężenie obcej, narzuconej świadomości chrześcijańskiej i związanego z nim „katolicko-personalistycznego” wzorca społeczno-kulturowego.

Zgodnie z perspektywą typologiczną M. Castellsa, uznać można tożsamość polską według Zadrugi za odmianę tożsamości oporu, gdyż podstawowym jej celem była próba mobilizacji kolektywnego oporu przeciw czemuś, co uznawane było przez samych zadrugian za formę opresji. Miała ona odgrywać rolę alternatywy wobec tradycyjnej tożsamości Polaka-katolika („personalizm katolicki”) z jednej strony, a z drugiej – wobec ówczesnych tendencji liberalnych i kosmopolitycznych („bezdziejowy racjonalizm”).

⁴⁷ E. Abramowski (jako Z.R. Walczewski), *Spółeczeństwo rodowe*, Kraków 1890, s. 33.

Abstract

The topic of this article is Slavonic identity according to the Zadruga movement. Zadrugians believed that normal cultural and civilizational development of a nation is possible only if there is harmony between the ethnos and spirituality. They believed that Christianity not only alienated Slavs from their native culture and spirituality but also subjugated them to the (German) Holy Roman Empire and Papacy – prime powers of Christendom – through symbolic power. Zadrugians saw the creation of a new, Slavonic-Pagan identity (as opposed to the Christian one) as the only way of breaking what they perceived as “cultural paralysis”. Only through a fundamental change in their national character and mentality, Poles and Slavs will be able to cease being Western civilization’s cultural periphery.

Abstrakt

Tematem artykułu jest tożsamość słowiańska w ruchu Zadruga. Zadrugianie uważali, że normalny rozwój kulturowo-cywilizacyjny jest możliwy wyłącznie, gdy istnieje harmonia pomiędzy warstwą etniczną a duchową w danym narodzie. Sądzieli oni, że chrześcijaństwo nie tylko wyobcowało Słowian z ich własnej, rodzimej kultury i duchowości, ale również uczyniło ich podległymi wobec Świętego Cesarstwa Rzymskiego (Narodu Niemieckiego) i Papiestwa – czołowych sił chrześcijaństwa – poprzez przymoc symboliczną. Zadrugianie uważali wytworzenie nowej słowiańsko-pogańskiej tożsamości (w przeciwieństwie do chrześcijańskiej) jako jedyny sposób na wyłamanie się z tego, co postrzegali jako „paraliż kulturowy”. Jedynie fundamentalna zmiana mentalności i charakteru narodowego pozwoliłaby Polakom i Słowianom na wyrwanie się ze statusu peryferii kulturowej zachodniej cywilizacji.

Bibliography / Bibliografia

- Abramowski E., (as Z.R. Walczewski), *Spółczesność rodowa*, Kraków 1890.
 Bielawski P., *Kulturalizm Jana Stachniuka jako baza aksjologiczna dla niechrześcijańskiego nacjonalizmu polskiego*, „Eryda”, 2015, No. 2(2)/2015.
 Castells M., *Siła tożsamości*, Warszawa 2009.
 Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2004.
 Grott B., *Religia, cywilizacja, rozwój – wokół idei Jana Stachniuka*, Kraków 2003.
 Grott B., *Religia, kościół, etyka w ideach i koncepcjach prawicy polskiej*, Kraków 1993.
 Jasienica P., *Polska Piastów*, Warszawa 1986.
 Paleczny T., *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008 .
Różne oblicza nacjonalizmów, edit. B. Grott, Kraków 2010.
 Stachniuk J., *Chrześcijaństwo a ludzkość*, Wrocław 1997.
 Stachniuk J., *Człowieczeństwo i kultura*, Wrocław 1996.
 Stachniuk J., *Droga rewolucji kulturowej w Polsce*, Wrocław 2006.
 Stachniuk J., *Dzieje bez dziejów*, Wrocław 1990.
 Stachniuk J., *Mit słowiański*, Wrocław 2006.
 Stachniuk J., *Wspakultura*, <http://toporzel.republika.pl/teksty/wspakul.html> [access on: 1.12.2016].
 Szczepański T., *Współczesne neopogaństwo polskie*, „Frona”, No. 6/1996.
 Tomaszewicz J., *Między faszyzmem a anarchizmem. Nowe idee dla nowej ery*, Pyskowice 2000.
 Wacyk A., *Mit polski – Zadruga*, Wrocław 1991.

Article submitted: 8.12.2016; article accepted: 10.02.2017